

ویژه نامه مترو
به مناسبت
بزرگداشت
ابوالقاسم
فردوسی

نغمه حماسه از توس

گنجینه جاودان فردوسی، آینه‌ای از فرهنگ و تاریخ ایران زمین

بیست و پنجم اردیبهشت ماه روز بزرگداشت ابوالقاسم فردوسی، شاعر حماسه‌سرای ایرانی و خالق «شاهنامه» است. حکیم توس با زبانی شیوا و لحنی حماسی، داستان‌های شاهان، پهلوانان و زنان نامدار ایران را به تصویر می‌کشد و به خواننده درس‌هایی درباره شجاعت، عدالت، فداکاری و عشق می‌دهد. شاهنامه، نه تنها یک اثر ادبی فاخر است، بلکه منبعی ارزشمند از آموزه‌های اخلاقی و فلسفی برای شناخت تاریخ و فرهنگ ایران باستان است. سالروز بزرگداشت حکیم فردوسی، فرصتی است تا با گریز به بخش‌هایی از حکمت و عظمت «شاهنامه»، کمی بیشتر با اثر شگرف و بی‌همتای ادبی حماسه‌سرای توس آشنا شویم و از آموزه‌های والای آن درس بگیریم.

۶۰ هزار بیت
داستان اصلی

حکیمی‌فرزانه

رهبر معظم انقلاب بارها در سخنرانی‌ها و دیدارهایشان با شاعران و اهالی ادب، به جایگاه رفیع ابوالقاسم فردوسی و شاهنامه، تأکید کرده‌اند. ایشان معتقدند که فردوسی شاعری حکیم، متعهد و دارای حکمت الهی بوده و شاهنامه، اثری بی‌نظیر و ارزشمند در تاریخ ادبیات فارسی و گنجینه‌ای از حکمت، اخلاق، تاریخ و فرهنگ ایران است. ایشان فردوسی را صرفاً یک شاعر قصه‌گو و حماسه‌سرا نمی‌دانند، بلکه او را حکیمی فرزانه و اندیشمندی ژرف خطاب می‌کنند که اشعارش سرشار از پند و اندرز، حکمت و معرفت است و می‌توان از آن‌ها درس‌های زیادی برای زندگی آموخت. به گفته ایشان، فردوسی قله شعر است و حکمت او حکمت الهی است. شاهنامه فقط یک کتاب شعر نیست، بلکه یک گنجینه بزرگ اخلاقی، تاریخی و فرهنگی است. ما باید شاهنامه را بشناسیم و به نسل‌های آینده معرفی کنیم.

حماسه‌سرایی ملی و مذهبی

آیت... جوادی آملی در سخنرانی‌ها و نوشته‌هایش بارها به مقام و منزلت فردوسی و «شاهنامه» پرداخته است. ایشان معتقد است که «شاهنامه»، حماسه‌ای ملی و مذهبی است که در آن مفاهیم بلند اخلاقی و انسانی به بهترین شکل بیان شده است. به گفته ایشان، فردوسی مسئله توحید را حماسه‌ای کرد، مسئله ولایت و امامت و تشیع را حماسه‌ای کرد، بعد ایران متحد را، ایران اسلامی را در سایه توحید ولایت زنده نگه داشت. این فیلسوف عالی‌مقام «شاهنامه» را پر از حکمت و معرفت می‌داند که می‌توان از آن درس‌های زیادی برای زندگی آموخت.

- ۱,۵ میلیون کلمه
- ۲۰۰ داستان فرعی
- ۵۰ پهلوان
- ۴ داستان عاشقانه
- ۱۰۰ شخصیت اصلی
- ۵ داستان اسطوره‌ای

قهرمانان ستارگان شاهنامه

پهلوانان «شاهنامه» شخصیت‌های موردعلاقه فردوسی هستند؛ پهلوانان نامداری که با فداکاری‌شان، از مرزوبوم ایران برابر دشمنان دفاع می‌کنند. آن‌ها الگوهایی از شجاعت، عدالت، فداکاری و عشق به وطن هستند و به ما یادآوری می‌کنند که در چه وضع سختی باید برای حفظ ارزش‌هایمان تلاش کنیم. بی‌شک محبوب‌ترین پهلوان و قهرمان «شاهنامه» رستم است، اما به جز او افراد دیگری هم وجود دارند. کاوه، فریدون، گرشاسب، زال، سام، گودرز، بهرام، قارن، گیو، گردآفرید، سهراب، اسفندیار و... همه پهلوان «شاهنامه» هستند. در ادامه، دو قهرمان کمتر شناخته‌شده «شاهنامه» را معرفی می‌کنیم تا فصلی تازه برای خواندن داستان جذاب زندگی آن‌ها برایتان باز کنیم.

مدافع وطن

قارن: او فرزند کاوه‌آهنگر بود و بسیار دلیر، آن قدر که به او می‌گفتند «قارن رزم‌ن»، به معنی کسی که دائم در حال جنگ است. قارن پهلوان سپاه ایران از فریدون تا کی قباد بود و در حمله اول افراسیاب به ایران، تنها مدافع ایران. قارن دختری داشت به نام «ویس» که داستان‌هایش با «رامین» و رافخالدین اسعد گرگانی بعدها در منظومه‌ای عاشقانه به نام «ویس و رامین» نوشته است.

جنگجوی عاشق

بیژن: ویژگی اصلی بیژن به جز دل‌آوری و پهلوانی، اندکی خیره‌سری بود! او که عزیز کرده پدرش، گیو، هم بود، با آنکه بسیار دلاور و قوی بود، ذهنی عاشق‌پیشه و البته نه‌چندان باهوش داشت؛ به همین دلیل راحت فریب می‌خورد. داستان عاشقانه «بیژن و منیژه» شرح عاشقی بیژن است، آن هم عشق به چه کسی؛ منیژه، دختر افراسیاب، دشمن قسم‌خورده ایرانیان.

- ۱ در «شاهنامه» از حدود ۲۰۰۰ شخصیت نام برده شده است.
- ۲ بیش از ۵۰۰ نسخه خطی از «شاهنامه» در کتابخانه‌های سراسر جهان وجود دارد.
- ۳ ۷ نسخه چاپی از «شاهنامه» در ایران منتشر شده است.
- ۴ «شاهنامه» به بیش از ۸۰ زبان زنده دنیا ترجمه شده است.
- ۵ اولین ترجمه «شاهنامه» به زبان انگلیسی در سال ۱۸۳۸ توسط جیمز اتکینسون انجام شد.
- ۶ بیش از ۱۰۰۰ اثر ادبی و هنری براساس «شاهنامه» خلق شده است.
- ۷ «شاهنامه» در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شده است.
- ۸ ۱۰ مضمون اصلی در «شاهنامه» بررسی شده که مهم‌ترین آن‌ها شجاعت و پهلوانی، عدالت و دادگری، عشق و دل‌دادگی است.

فداکاران اسطوره‌ای

نقش زنان در شاهنامه فردوسی

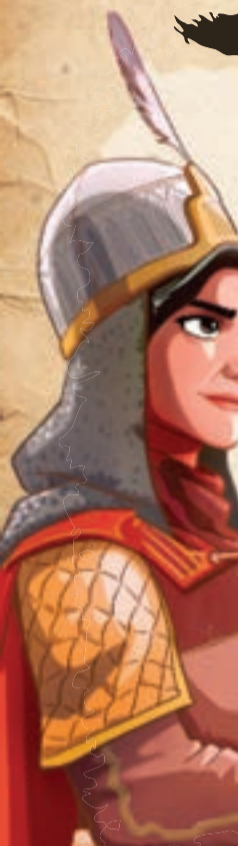
زنان «شاهنامه» در عرصه‌های مختلفی از جمله جنگ، سیاست، عشق و مادری حضور فعال دارند. آن‌ها در کنار مردان برای حفظ سرزمینشان می‌جنگند، در تصمیم‌گیری‌های مهم سیاسی نقش آفرینی می‌کنند، عشق‌هایشان را با شجاعت دنبال می‌کنند و مادرانی دل‌سوز و فداکار برای فرزندانشان هستند. در «شاهنامه» از ۳۲ زن با نام‌ونشان یاد می‌شود که یا از طبقه اشراف و بزرگان مثل پوران‌دخت و آرمیدخت یا در گروه پهلوانان و جنگاوران مانند گردآفرید و گردیه هستند؛ اما در کنار آن‌ها زنان اندکی مانند سودابه نیز مشاهده می‌شوند که پلید و بدنهادند. در واقع ابیاتی که در «شاهنامه» در سرزنش زنان آمده است و برخی‌ها آن‌ها را نشانه زن‌ستیزی فردوسی دانسته‌اند، در حق این زنان سروده شده است و نمایشگر دیدگاه فردوسی درباره جنس زن نیست. اسلامی‌ندوشن زنان «شاهنامه» را نمونه بارز زن تمام‌عیار می‌داند که با وجود برخورداری از فرزاندگی، بزرگ‌منشی و حتی دلیری، از جوهر زنانه نیز به‌شکلی سرشار بهره‌مندند. مریم حسینی، نویسنده کتاب «ریشه‌های زن‌ستیزی در ادبیات فارسی»، معتقد است که حکیم توس از گروه زن‌ستابانی است که برای زنان شأن و مقامی والا قائل است و در شعرش زن‌ستیزی از هیچ نوع دیده نمی‌شود، بلکه وصف فردوسی درباره زنان، برصلاطت است و ظرافتی دل‌نشین دارد. او به زنان اثرش گاه مقام و منزلت فرشتگان و گاه جایگاهی مانند اهریمن می‌دهد. حکیم توس آگاهانه زنان را برتر و شایسته تحسین می‌نماید.

حاکمی دل‌سوز و زنی شجاع

«گردیه»، خواهر بهرام چوبین و یکی از زنان جنگجو و نامدار «شاهنامه» فردوسی، شخصیتی شجاع، خردمند و وطن‌پرست است. او در داستان‌های گوناگون «شاهنامه»، از جمله داستان بهرام‌چوبین، نقشی مهم ایفا می‌کند و با دلاوری‌ها و رشادت‌هایش نامی نیک از خود به‌یادگار می‌گذارد. گردیه با لباس مبدل، خودش را به سپاه بهرام می‌رساند و در کنار برادرش در نبردها شرکت می‌کند. او با شجاعت و تدبیرش یاریگر بهرام در جنگ‌هاست و در بسیاری از مواقع، جان او را از خطر نجات می‌دهد. خسروپرویز که از شجاعت و تدبیر گردیه آگاه است، حکومت شهرری را به او واگذار می‌کند. گردیه در دوران حکومتش بر ری، عدالت و انصاف را در شهر اجرا و به مردم مهربانی و دل‌سوزی می‌کند.

پهلوان بانویی که تسلیم نشد

«گردآفرید»، یکی از شخصیت‌های برجسته و زن جنگجوی «شاهنامه» فردوسی است. او در نبردی حماسی با سهراب، پهلوان تورانی، روبه‌رو می‌شود و دلاوری و شجاعتش را به اثبات می‌رساند. گردآفرید که از شجاعت و مهارت رزمی خوبی برخوردار است، برای دفاع از دژ سپید و مردم آن، به میدان نبرد می‌رود. سهراب که از قدرت و مهارت گردآفرید شگفت‌زده شده است، به او احترام می‌گذارد و سعی می‌کند او را به تسلیم وادارد. اما گردآفرید که دلاور و وطن‌پرست است، حاضر به تسلیم نمی‌شود و تا آخرین نفس به نبرد ادامه می‌دهد. او با جرح‌خواری و فریاد بر سر سهراب، او را تحقیر می‌کند و به او نشان می‌دهد که یک زن ایرانی هرگز تسلیم دشمن نخواهد شد. سهراب که از این رفتار گردآفرید خشمگین شده است، او را دنبال می‌کند. اما گردآفرید به بالای برج می‌رود و خودش را از برج به پایین پرتاب می‌کند و بدین ترتیب مرگ را به اسارت و ذلت ترجیح می‌دهد. مرگ گردآفرید، نمادی از شجاعت و وطن‌پرستی زنان ایرانی است. او با فداکاری و از خودگذشتگی‌اش، از خاک ایران دفاع می‌کند و به جهانیان نشان می‌دهد که زنان ایرانی نیز در نبرد و دلاوری شانه‌به‌شانه مردان هستند.

دلوی

عشق و حماسه در شاهنامه

«شاهنامه»، حماسه ملی ایرانیان، سرشار از داستان‌های حماسی و پهلوانی است که هرکدام شور و غوغای خاص خود را دارند. انتخاب فقط سه داستان از میان این گنجینه عظیم کاری دشوار است، اما در اینجا تلاش می‌کنیم با معرفی مختصری از سه داستان برجسته، شما را به خواندن و کشف این شاهکار ادبی دعوت کنیم.

۱. پاک‌دامنی و فداکاری

سیاوش، فرزند کی کاووس، به دلیل توطئه چینی دشمنان، از ایران به توران پناه می‌برد. او در توران با عدالت و تدبیرش محبوب مردم می‌شود، اما حسد افراسیاب، پادشاه توران، شعله‌ور می‌شود و سیاوش را به قتل می‌رساند. داستان سیاوش حکایتی از مظلومیت، پاک‌دامنی و فداکاری برابر ظلم و ستم است.

۲. نبرد حماسی

اسفندیار، پهلوان نامدار ایرانی و پسر گشتاسپ، پادشاه کیانی، در «شاهنامه» نقشی برجسته و پر فراز و نشیب دارد. داستان اوسرشار از دلاوری‌ها، مأموریت‌های دشوار و نبردهای حماسی است. هفت خان اسفندیار یکی از مشهورترین بخش‌های داستان اسفندیار، ماجرای گذر او از هفت خان است. این هفت مرحله شامل نبرد با گرگ، دیو، پلنگ، سیمرغ، گاو نر، اژدها و طلسم مار است.

۳. عاشقانه‌ای پرماجرا

زال که به دلیل موهای سپید و چهره غیرمعمولش از جامعه طرد شده است، به کوهستان پناه می‌برد. او در آنجا با رودابه، دختر شاه یمن، آشنا می‌شود و آن‌ها عاشق یکدیگر می‌شوند. داستان زال و رودابه، داستانی عاشقانه و پرماجراست که به قدرت عشق و غلبه بر موانع می‌پردازد.

در ستایش حکیم توس

صاحب نظران و پژوهشگران درباره فردوسی و عظمت «شاهنامه»، چه می‌گویند؟

ارنست رنان، فیلسوف و تاریخ‌نگار فرانسوی:

فردوسی مظهر اصالت نژاد ایرانی است. وجود او مهم‌ترین سند بقا و اثبات‌کننده نبوغ نژاد ایرانی است.

پرتلس، خاورشناس روس:

فردوسی «شاهنامه» را با خون دل نوشت و به این قیمت خریدار محبت و احترام ملت ایران برای خود شد.

آلفونس دو لامارتین، شاعر فرانسوی:

قهرمانان فردوسی فراتر از پادشاهان اند، زیرا پادشاهان بر زمان حال سلطنت می‌کنند و قهرمانان فردوسی بر آینده فرمان می‌رانند.

حماسه‌ای از جنس تاریکی

ضدقهرمانان

در «شاهنامه»، در کنار پهلوانان شجاع و فداکار، شخصیت‌های دیگری نیز حضور دارند که به عنوان ضدقهرمان شناخته می‌شوند. این شخصیت‌ها با وجود نقش منفی‌شان در داستان، به پیچیدگی و عمق حماسه می‌افزایند. این ضدقهرمانان فقط شخصیت‌های شرور نیستند؛ آن‌ها اغلب شخصیت‌های پیچیده با داستان‌های غم‌انگیز هستند که قربانی سرنوشت یا اوضاع‌عاشان هستند. آن‌ها به ما یادآوری می‌کنند که حتی در حماسه‌ها، خیر و شر همیشه مطلق نیست و انسان‌ها موجوداتی پیچیده با نقاط قوت و ضعف هستند. ضحاک، افراسیاب، شغاد، سلم و تور معروف‌ترین ضدقهرمانان «شاهنامه» هستند که در ادامه سرگذشت دو ضدقهرمان آن را مرور می‌کنیم.

عذاب وجدان برادر کشی

شغاد: او برادر ناتنی رستم، یکی از شخصیت‌های منفی «شاهنامه» فردوسی است. حسادت در او از همان کودکی ریشه دوانده است و به کینه‌ای عمیق نسبت به رستم تبدیل می‌شود. شغاد که از قدرت و پهلوانی رستم به ستوه آمده، در پی فرصتی است تا او را از بین ببرد. او با حیل‌گری و نیرنگ، خودش را به عنوان فرستاده شاه کابل به رستم می‌رساند تا مقدمات مرگ رستم را رقم بزند. شغاد که از کرده‌اش به شدت عذاب وجدان گرفته است، تاب تحمل گناهش را ندارد و خودش را از بالای کوهی به پایین پرتاب می‌کند و به زندگی‌اش پایان می‌دهد.

از فراز قله قدرت تا حاضیض مرگ

افراسیاب: او بزرگ‌ترین پادشاه توران است که شخصیتی پیچیده و چندبعدی دارد و نماد قدرت طلبی، جنگ‌جویی و بی‌رحمی است. او آن قدر از ایرانیان کینه دارد که به هر بهانه‌ای به ایران حمله می‌کند. سرانجام کی خسرو، فرزند سیاوش، با سپاهی قدرتمند به توران حمله می‌کند و با کشته شدن افراسیاب صلحی موقت بین ایران و توران برقرار می‌شود.

- صاحب‌امتیاز: شهرداری مشهد
- مدیرعامل شهرآرا: سعید منیم موسوی مهر
- سردبیر: سعید سجادی طلوع هاشمی
- دبیر ضمیمه: امیررضا زونوفی
- گرافیک: امید یاسری • ویراستار: هادی دقیق
- به سفارش: سازمان فرهنگی و اجتماعی شهرداری مشهد

